

Anna Kalisz

Sprawozdanie z XXII Zjazdu Katedr Teorii i Filozofii Prawa

Roczniki Administracji i Prawa 16/2, 480-486

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z XXII ZJAZDU KATEDR TEORII I FILOZOFII PRAWA

W dniach 18-21 września 2016 r. we Wrocławiu odbył się XXII Zjazd Katedr Teorii i Filozofii Prawa pt. „Prawo – polityka – sfera publiczna”. Warto przy tym zaznaczyć, że mające ponad dwudziestoletnią tradycję „zjazdy katedr” dawno już stały się raczej zjazdami uczonych (i praktyków) wykorzystujących instrumentarium z zakresu teorii i filozofii prawa niż spotkaniami zarezerwowanymi *stricte* dla teoretyków prawa.

Zjazd rozpoczął się w niedzielę 18 września spotkaniem połączonym z bankietem w Hotel Park Plaza, gdzie zakwaterowano znaczną część uczestników Zjazdu.

Uroczyste otwarcie Zjazdu oraz powitanie uczestników odbyło się pierwszego dnia obrad, 19 września, w budynku D Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Powitania dokonali: rektor UWr prof. dr hab. Adam Jezierski, dziekan WPAiE prof. dr hab. Karol Kiczka oraz kierownik Katedry Teorii i Filozofii Prawa prof. dr hab. Andrzej Bator. I sesja plenarna nosiła tytuł „Polityczność nauki prawa”, a jej moderatorem był prof. dr hab. Tomasz Stawecki (UW). W jej ramach:

- prof. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki (UJ) wygłosił referat pt. *Filozofia polityczna a pozytywistyczna teoria prawa*. Wskazywał w nim, że w myśl pozytywistycznej tezy o neutralnej naturze prawa teoria prawa ma charakter deskryptywny, nie jest zatem jej celem uzasadnienie aksjologiczne prawa lub formułowanie jakichkolwiek zaleceń. Postawił jednak pytanie, czy istotnie pozytywistyczne teorie prawa nie są zmuszone do przyjęcia (nawet w ramach tzw. „wewnętrzznego punktu widzenia”) pewnych założeń należących do filozofii politycznej, która z natury rzeczy jest dyscypliną normatywną. Odwołuje się bowiem do wartości, a wartości są zawsze uwikłane politycznie. W ramach konkluzji Referent zauważył, że pozytywistyczna teoria prawa jest w pewnym sensie „teorią minimum”, gdyż nie pozwala na udzielenie odpowiedzi na wiele istotnych kwestii filozoficzno-prawnych, a w szczególności nie jest w stanie wyjaśnić normatywności prawa oraz zbudować zadowalającej teorii orzekania.

- prof. dr hab. Jerzy Zajadło (UG) w wystąpieniu pt. *Prawoznawstwo -polityczność nauki czy nauka polityczności?* przypomniał aktualną, dziś często przypominaną myśl Carla Schmidta, a przede wszystkim wprowadzone przez tego autora „pojęcie polityczności” (*Begriff des Politischen*). Doszedł też do wniosku, że problem związku nauki prawa z polityką (politycznością) może mieć dwa aspekty: zaangażowanie prawoznawstwa w bieżącą politykę i uczynienie z niego instrumentu walki politycznej, co z punktu widzenia istoty nauki nie wydaje się ani właściwe, ani pożądane (polityczność nauki), albo też zrozumienie koniecznych związków prawa z polityką bez jednoczesnej partycypacji w bieżących sporach politycznych, co z punktu widzenia tzw. zewnętrznej i wewnętrznej integracji prawoznawstwa wydaje się zarówno wła-

ściwe, jak i pożądane (nauka polityczności). Uczony nie musi, a wręcz nie może być absolutnie bezstronny, brak bezstronności nie oznacza jednak braku obiektywizmu i dochowania zasad dyskursu argumentacyjnego.

- prof. dr hab. Marek Zirk-Sadowski (UŁ) wygłosił referat pt. *Polityczność prawnictwa a jego naukowość*. Zadał w nim ważne pytanie o obecny stan *rule of recognition* – kwestionowane są bowiem dotychczasowe reguły uznania – i o to, czy kryzys prawa nie wiąże się z kryzysem edukacji prawniczej i edukacji w ogóle. Kryzys metodologiczny powoduje zacieranie granic między nauką a pseudonauką, co prowadzi do zacierania granic wartości, a to z kolei w konsekwencji prowadzi do zacierania granic demokracji i samobójstwa cywilizacyjnego.

- prof. Martin Krygier (The University of New South Wales, Australia) w referacie pt. *Polityczność rządów prawa* podkreślił, że koncepcja *rule of law* wymaga zbadania fundamentalnych relacji pomiędzy polityką a prawem, zwłaszcza w zakresie arbitralności władzy. Zdaniem referenta *rule of law* jest często niesłusznie brana za kategorię epistemologiczną – za coś, czego można się nauczyć i tym posługiwać. Nie o wiedzę jednak tu chodzi, a o cele i wartości, którym *rule of law* służy lub z którymi koliduje. Jest zatem związana raczej z kulturą i mentalnością społeczną niż ze strukturami czy procedurami. Niekiedy koliduje z celami władzy i wówczas bywa stopniowana, osłabiana, traktowana wybiórczo – co niekiedy zyskuje nawet poparcie społeczne, zalety *rule of law* nie są bowiem oczywiste.

Po dyskusji i przerwie kawowej odbyły się – rozdzielone obiadem – dwie podwójne sesje grup roboczych (sesje I-IV), których ogółem było 21. Pierwszego dnia konferencji symultanicznie obradowały następujące grupy:

- Gr. 2. Nowy konstytucjonalizm. Prawoznawstwo, polityczność i sfera publiczna – sesja dotyczyła zagadnień fundamentów budujących tożsamość i wspólnotę scalającą społeczeństwa w poszczególnych państwach (zwłaszcza Europy Środkowo-Wschodniej) oraz w Unii Europejskiej; roli sądów konstytucyjnych; zmian konstytucji oraz zagadnienia samoaktualizującej się konstytucji – tzw. *living constitution*.

- Gr. 4. Argumentacja i interpretacja prawnicza w konstytucyjnym państwie prawa – gdzie poruszano problematykę konstytucyjnego państwa prawa; wykładni konstytucji; wzajemne relacje konstytucyjnego państwa prawa i interpretacji prawniczej; argumentów aksjologicznych w interpretacji oraz holizmu interpretacyjnego.

- Gr. 6. Prawne i etyczne problemy medycyny – dotyczyła zagadnień godności ludzkiej w kontekście prawa do życia, a zwłaszcza problemu aborcji, eutanazji i klonowania; jak również klauzuli sumienia oraz związków między genetyką, etyką (w tym etyką chrześcijańską) a prawem.

- Gr. 7. Materiały legislacyjne i orzecznictwo jako miejsca dialogu prawodawcy i interpretatorów – skupiona przede wszystkim na roli intencji ustawodawcy oraz wykładni historycznej/obiektywnej/statycznej dokonywanej w świetle materiałów legislacyjnych, ale także na kwestii wielojęzyczności prawa unijnego, utrudniającej nie tylko jego interpretację językową, ale i obiektywną.

- Gr. 8. Problemy z normatywizmem Hansa Kelsena – dotyczyła nie tylko przypomnienia i krytyki myśli twórcy czystej teorii prawa, ale również prób umiejscowienia tej koncepcji we współczesnym świecie multicentryzmu prawnego i jej odniesień zarówno do prawa prywatnego, jak i publicznego.

- Gr. 9. Działanie prawników w świecie instytucji: podmiotowość, odpowiedzialność, historyczność – dotyczyła zagadnień nie tylko etyki poszczególnych zawodów prawniczych i ról zawodowych prawników w kontekście wspólnoty i społeczeństwa (w tym tzw. refleksyjnego modelu etyki prawniczej) oraz idei *good governance*, ale i popularnych, choć wciąż niszowych obecnie zagadnień holistycznej i rozjemczej roli prawnika w sporach prawnych.

- Gr. 11. Wzajemne relacje prawa karnego i moralności – gdzie poruszano zagadnienie relacji prawa i moralności w kontekście celów i funkcji prawa karnego (zwłaszcza wychowawczej i resocjalizacyjnej); penalizacji konkretnych zachowań oraz możliwości wyłączenia odpowiedzialności karnej.

- Gr. 15. Administracja publiczna a tworzenie i stosowanie prawa – dotyczyła rozważań o dobrej administracji, skupiając się zwłaszcza na administracyjnym typie stosowania prawa, w tym na aktualnym zagadnieniu komunikacji w podejmowaniu decyzji administracyjnych oraz dialogu administracji z sądownictwem.

- Gr. 16. Między jurydyzacją polityki a polityzacją prawa. Liberalny konstytucjonalizm i jego krytycy – gdzie dyskutowano o polityczności sfery publicznej i źródłach demokratycznej legitymizacji prawa i jego interpretacji w odniesieniu do prawa polskiego i unijnego, jak również o komunikacji w tym zakresie w ramach społeczeństwa i państwa.

- Gr. 17. Współczesne problemy badawcze teorii tworzenia prawa i techniki legislacyjnej – gdzie dyskutowano o pojęciu „tekstu prawnego” i języku prawniczym oraz o jawności prawa i komunikacji w procesie tworzenia prawa; o zmianach w prawie i ich (niekiedy) pozorności; o transpozycji prawa w ramach różnych porządków prawnych oraz o roli milczenia ustawodawcy.

- Gr. 18. Geografia prawna – przestrzenny wymiar prawa – gdzie poruszono szerokie *spectrum* tematyczne – od polityki migracyjnej po wybrane problemy prawne w III RP, PRL, Czechosłowacji, Palestynie, Albanii i Kaszmirze.

- Gr. 20. Czy kryzys liberalnej wizji państwa prawnego i praw podstawowych? – dotyczyła kwestionowalności liberalnych koncepcji dotyczących zarówno zasady reprezentacji; rządów prawa; wykładni prawa, jak i samej idei praw podmiotowych.

Obrady każdej z grup roboczych zakończone były dyskusją.

Pierwszy dzień obrad zakończył się uroczystą kolacją i koncertem w „Piwnicy Świdnickiej” we wrocławskim ratuszu.

Drugi i ostatni dzień obrad rozpoczął się – trwającymi do obiadu - trzema sesjami grup roboczych (sesje V-VII). Drugiego dnia simultanicznie obradowały grupy:

- Gr. 1. Pragmatyka języka prawnego i prawniczego – w ramach której poruszano zagadnienia roli języka prawnego (pojęć i definicji); semantyki i granic wykładni; intertekstualności oraz pragmatyzmu i formalizmu w prawie i jego stosowaniu.

- Gr 3. Społeczne uwarunkowania edukacji prawniczej – gdzie dyskutowano nt. edukacji obywatelskiej dzieci; skutków edukacji prawniczej dla przestrzeni publicznej; amerykańskiego i europejskiego modelu edukacji prawniczej; a przede wszystkim o transformacji kultury akademickiej (zwłaszcza kolizji praktycznego modelu nauczania prawa z ideą edukacji uniwersyteckiej).

- Gr. 5. Filozoficzne podstawy polityki karnej – wina, kara, odpowiedzialność – gdzie zajmowano się pojęciem samej odpowiedzialności w ujęciach różnych koncepcji filozoficzno-prawnych oraz jej związku z sprawiedliwością i polityką prawa.

- Gr. 10. Prawo jako instrument realizacji celów partykularnych – dotyczyła szerokiej problematyki relacji polityki i prawa oraz celów realizowanych zarówno na etapie tworzenia (techniki manipulacyjne, *ratio legis*, bodźce, motywacja – sankcje i gratyfikacje), jak i stosowania prawa (argumenty celowościowe i funkcjonalne w orzekaniu, kontrola decyzji).

- Gr. 12. Zasada neutralności światopoglądowej państwa – gdzie nie tylko przypomniano wybrane koncepcje uzasadniające zasadność świeckości państwa, ale i poruszono problematykę praw człowieka – a konkretnie godności ludzkiej, wolności słowa i jej granic, zestawienia idei wolności i równości oraz granic tolerancji.

- Gr. 13. Wykładnia prawa jako narzędzie uzyskania sprawiedliwego rozstrzygnięcia w procesie sądowego stosowania prawa? – dotyczyła dyskusji, na ile wykładnia prawa może stanowić *remedium* na niedostatki legislacyjne; stanowić narzędzie uzyskania sprawiedliwego rozstrzygnięcia; bądź też służyć konkretnym celom społeczno-politycznym – jak transformacja ustrojowa lub integracja europejska.

- Gr. 14. Potencjał precedensu w polskim porządku prawnym – gdzie porównywano praktykę precedensową w kulturze *common law* i prawa stanowionego; identyfikowano bariery dla kształtowania się precedensowości w polskim porządku prawnym oraz poszukiwano znamion precedensowości w orzecznictwie sądów najwyższych czy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

- Gr. 19. Dialog (polskiego) prawa z płcią kulturową – dotyczyła tematyki gender i stereotypów płciowych w kontekście społeczno-prawnym, przemocy wobec kobiet (i mężczyzn) oraz prawnych reakcji na ową kontrowersyjną problematykę,

- Gr. 21. Estetyczne, kulturowe i społeczne problemy prawa we współczesności – gdzie poruszano zarówno problematykę związków prawa i jego nauki z estetyką i literaturą, jak również zagadnienia ochrony bezpieczeństwa w dobie globalizacji oraz reakcji prawnych na rozwijające się zjawisko Internetu (w kontekście tzw. Internetu rzeczy).

Obrady każdej z grup kończyła dyskusja.

Po obiedzie miało miejsce zebranie kierowników katedr teorii i filozofii prawa, a osoby w nim nieuczestniczące mogły wziąć udział w spontanicznie zorganizowa-

nym zwiedzaniu starego barokowego budynku Uniwersytetu, ufundowanego przez cesarza Leopolda I w roku 1702 (w tym Auli Leopoldyńskiej i Oratorium Marianum). Jako „przewodnik” zaoferował się rektor UW, prof. dr hab. Adam Jezierski.

Po południu 20 września odbyła się II sesja plenarna pt. „Polityczność prawa i praktyki orzeczniczej”, moderowana przez Prof. Adama Czarnotę (Uniwersytet w Białymstoku). W jej ramach wystąpili:

- prof. dr hab. Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz (UAM) z referatem pt. *O niektórych aspektach instrumentalizacji prawa*, w którym zazaczyła, że instrumentalizacja prawa ma dwa znaczenia: jako pojęcie neutralne i jako pojęcie zabarwione ocennie (instrumentalizacja polityczna). Podmiotami dokonującymi aktów instrumentalizacji prawa mogą być prawodawca, interpretator, podmiot stosujący prawo i doktryna prawnicza. Typowe formy instrumentalizacji prawa to: instrumentalizacja ze względu na cele wobec prawa zewnętrzne i z nim nieuzgadniane oraz instrumentalizacja przez reinterpretację norm systemu (zwłaszcza norm-zasad) lub założeń ideologicznych systemu. Referentka wyróżniła też instrumentalizację przez naruszenie norm wyznaczających ustrój tworzenia lub stosowania prawa (naruszenie wartości instytucjonalnych systemu) oraz instrumentalizację przez dokonywaną *ad hoc* zmianę norm wyznaczających ustrój tworzenia i stosowania prawa. Jako mechanizmy utrudniające instrumentalizację prawa zidentyfikowała zaś: cechy definicyjne prawa, zasady prawa, „ochronną” rolę reguł wtórnych (reguł zmiany i reguł rozsądzania), merytoryczne normy systemu jako wyznaczające granice władzy prawodawcy i władzy stosowania prawa oraz kulturę prawną.

- prof. dr hab. Grażyna Skąpska (UJ) z referatem pt. *Kryzys rządów prawa i demokracji konstytucyjnej w Europie Środkowo-Wschodniej. Mechanizmy oraz konteksty polityczne, społeczne i prawne*. Referat poświęcono analizie kryzysu rządów prawa i konstytucjonalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w Polsce. W części pierwszej referatu przedstawiono krótkie *calendarium* wydarzeń w Polsce, ukazane na tle Węgier i innych krajów postkomunistycznych, w celu uwidocznienia tempa przemian, jak i ich dogłębnego charakteru. W części drugiej zanalizowano mechanizmy destrukcji demokracji konstytucyjnej oraz rządów prawa, natomiast w części trzeciej wskazano tzw. „syndrom środkowo-europejski” jako przyczynę kryzysu: zjawisko o charakterze społecznym i historycznym z jednej strony, a prawnym z drugiej.

- prof. dr hab. Jan Woleński (UJ) z referatem pt. *Sfera publiczna, sfera prywatna i wolność religijna*. W referacie podkreślono, że wolność religijna to wolność do czegoś (czyli tzw. wolność pozytywna), mianowicie do wyznawania wybranej denominacji religijnej (ewentualnie pod dodatkowymi warunkami, że takie lub inne zasady danego wyznania nie są sprzeczne z prawem) i demonstrowania tego, że jest się członkiem danej wspólnoty wyznaniowej. Obejmuje także wolność do zajmowania postawy agnostycznej i jej wyrażania. Generalna zasada ładu demokratycznego jest

taka, że demonstrowanie religijności jest swobodne, może być ograniczone względami bezpieczeństwa publicznego i powinno być tak realizowane, aby nie kolidować z uprawnieniami innych. O ile te pierwsze ograniczenia są raczej potencjalne, a nie aktualne, drugie rodzą szereg problemów praktycznych. Problem podstawowy polega na tym, że granica pomiędzy ograniczeniami wolności do czegoś a zagrożeniem wolności od czegoś (negatywnej), w tym wypadku od presji na rzecz wyboru określonej postawy światopoglądowej, jest trudna do ustalenia. Teza referatu brzmiała, że obecna Polska zarówno pod względem prawnym, jak i faktycznym, nie spełnia wymogu należytego zagwarantowania praw dotyczących realizacji obu rodzajów wolności w odniesieniu do religii.

- dr Bohdan Zdziennicki (Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa w Warszawie) z referatem pt. *Ustawowe łamanie i obchodzenie regulacji konstytucyjnych*. Referat stanowił analizę strategii obchodzenia przez odpowiednie ustawodawstwo postanowień konstytucji. Władza ustawodawcza, mimo jej demokratycznej legitymacji, jest bowiem ograniczona przez konstytucję. W ramach zakreślonych przez konstytucję można ulepszać ustawy, można reformować zasady funkcjonowania władzy ustawodawczej, wykonawczej czy nawet sądowniczej – wymaga to jednak kierowania się zasadami, wartościami i pojęciami w szerokim dyskursie społecznym, z którego nikogo się nie wyklucza i nie przesądza z góry jego wyników. Określa się to jako kulturę władzy opartą na kulturze konstytucyjnej. Obecnie odchodzi się od tych standardów. W dobie kryzysu Trybunału Konstytucyjnego żaden sędzia nie może dawać pierwszeństwa ustawie przed (niedającymi się z nią pogodzić) rozwiązaniami konstytucyjnymi. Sądy mają obowiązek stosowania prokonstytucyjnej wykładni ustaw i tym samym obowiązek samodzielnego rozważania konstytucyjności stosowanych przepisów ustawowych. Domniemaniu konstytucyjności ustaw towarzyszy więc nakaz ich interpretowania w zgodzie z konstytucją. Dziś zamiast procesu konstytucjonalizacji polskiego ustawodawstwa mamy jego sukcesywną dekonstytucjonalizację. Powstało nowe zjawisko prawne – działania *in fraudem constitutiones* (władzy ustawodawczej sprzężonej z władzą wykonawczą), będące diametralnym zaprzeczeniem zawartej w preambule konstytucji zasady współdziałania władz i istoty funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego.

- prof. dr hab. Tomasz Pietrzykowski (UŚ) z referatem pt. *Granice politycznej władzy prawników – doktryna „kwestii politycznych” a kontrola konstytucyjności prawa*. Referent zauważył, że w ukształtowanym paradygmacie stosowania konstytucji jej przepisy traktowane są jako wykluczające możliwość istnienia kilku możliwych sposobów interpretacji mieszczących się w ramach dopuszczalnej swobody działania prawodawcy. Prowadzi to do rezultatów, w których rozumowania Sądu Konstytucyjnego często opierają się na założeniu, że konstytucja dopuszcza tylko jedno możliwe dookreślenie nieostrych terminów konstytucji lub kolizji zasad czy wartości, a decyzje prawodawcy odwołujące się do jakiegokolwiek odmiennego postrzegania treści

konstytucji podlegają uchyleniu jako nielegalne. Inaczej mówiąc: tak pojmowane stosowanie konstytucji nie dopuszcza żadnego zakresu legitymowanej różnicy poglądów między sędzią a ustawodawcą co do sposobu jej rozumienia, w przypadku której występowania [różnicy] istniałoby kilka możliwych prawnie sposobów odczytania, a wybór takiej czy innej interpretacji stanowiłby materię politycznej decyzji prawodawcy (za którą ponosiłby on odpowiedzialność przed wyborcami). Brak względnie wyraźnego odróżnienia kwestii prawnych i politycznych skutkuje praktyką ignorowania przez Sąd Konstytucyjny możliwości uznania niektórych decyzji prawodawcy jako mieszczących się w granicach możliwej interpretacji konstytucji, nawet jeżeli jest ona niezgodna z poglądami poszczególnych sędziów na to, jakie rozwiązania ustawowe byłyby na gruncie zasad i wartości konstytucyjnych optymalne.

Po sesji plenarnej i dyskusji miało miejsce zebranie Polskiej Sesji IVR (*International Association for the Philosophy of Law and Social Philosophy*), a następnie uroczyste zakończenie XXII Zjazdu Katedr Teorii i Filozofii Prawa oraz kolacja w restauracji „Dwór Polski”.

Dyskusje naukowe oraz integrację towarzyską można było kontynuować jeszcze w środę 21 września podczas rejsu statkiem po Odrze.

Anna Kalisz